

DIAGNOZA

SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ GMINY OSTRÓDA

5

Kultura i dziedzictwo kulturowe

Spis treści

5.1.	Uwarunkowania historyczne	2
5.2.	Zasoby dziedzictwa kulturowego	7
5.3.	Instytucje kultury i ich działalność	19
5.4.	Aktywność kulturalna mieszkańców	27
5.5.	Kluczowe wydarzenia kulturalne	29
WNIOSKI: 5_ Kultura i dziedzictwo kulturowe		32

5.1. Uwarunkowania historyczne

Osadnictwo prasłowiańskie i pruskie

Historia gminy wiejskiej Ostróda sięga odległych czasów. Najstarsze świadectwa osadnictwa pochodzą ze schyłku **paleolitu**, czyli około **10 000 lat przed naszą** erą ludność świderska pozostawiła w okolicznych wydmach kamienne narzędzia. W kolejnych stuleciach do regionu przybyli Prabałkowie i zajęli te tereny siłą. Na Pomorze zaczęły przenikać plemiona germańskie. Oznaczało to przemiany etniczne i kulturowe.

Pierwsze osady i cmentarzyska pojawiły się między II a IV w. n.e. w **Lubajnach**, w **Wałdowie** i w **Zwierzewie**.

W X-XII wieku na terenie gminy funkcjonowały grodziska w **Brzydowie**, **Durągu**, **Grabinku**, **Kajkowie**, **Lichtajnach**, **Morlinach**, **Pietrzwałdzie**, **Tyrowie**, **Ornowie** i **Zajączkach**. Zakładano je w miejscach naturalnie obronnych, wzmacniając wałami drewniano-ziemnymi i fosami wypełnionymi wodą.

Powstały też osady w **Durągu**, **Grabinie**, **Lipowie**, **Lubajnach**, **Ostródzie** i **Wałdowie**. Osady zakładano przeważnie nad jeziorami. Znaleziony materiał ceramiczny nawiązuje do ceramiki słowiańskiej, co świadczy o wczesnym osadnictwie słowiańskim.

Średniowiecze X-IV wiek – epoka Krzyżaków

W **1341** roku utworzono **komturstwo ostródzkie**, a Ostróda stała się siedzibą administracyjną, militarną i gospodarczą Krzyżaków. Do połowy XV wieku w komornictwie ostródzkim powstało 28 wsi rycerskich i 13 krzyżackich. Zakon sprzyjał rozwojowi rzemiosła i kupiectwa oraz budowie zamków, kościołów i miast. Dawne tradycyjne osady pruskie zastąpiono zwartą zabudową ulicową.

W dniu **15 lipca 1410 r.** rozegrała się decydująca **bitwa pod Grunwaldem**, zakończona klęską Krzyżaków. Wojska królewskie ruszyły 17 lipca na Malbork, a Mikołaj z Durąga, szlachcic pruski, opanował zamek w Ostródzie opanował zamek w Ostródzie, przejmując go w imieniu króla polskiego.

Czasy nowożytny i okres pruski – wiek XIV-XIX

Po wojnie trzynastoletniej oraz **Hołdzie Pruskiej w 1525 r.**, na terenach wokół Ostródy zaczęła osiedlać się ludność polska głównie z Mazowsza i Ziemi Chełmińskiej. Wiele wsi zyskało polskie nazwy, jak: Napromek, Grabin, Grabinek, Lubajny, Lipowo, Pietrzwałd, Wygoda, Stare Jabłonki. Przybysze, głównie szlachta, wykupywali opuszczone posiadłości rycerskie.

- ⇒ W **1539 r.** wsiami książęcymi były: **Durąg** (17 gospodarstw), **Idzbark** (22), **Kraplewo** (21), **Lipowo** (36), **Napromek** (21), **Ornowo** (14), **Samborowo** (14), **Tyrowo** (21), **Turznica** (13), **Zwierzewo** (10). Wsie szlacheckie obok majątku posiadały po ok. dwadzieścia gospodarstw kmiecich. Bałcyny, Ględy, Lichtajny, Lipowo, Worliny liczyły wówczas od jednego do sześciu gospodarstw.

- ⇒ W pierwszej połowie XVII wieku **wojna szwedzka** objęła Prusy Książęce. Szwedzi zajęli między innymi Ostródę i okolice. Wsie uległy znacznemu spustoszeniu, szerzyły się choroby i głód.
- ⇒ W **1659 r.** stacjonowały w starostwie ostródzkim wojska cesarskie, polskie i elektorskie. Kościoły w Ornowie i Samborowie obrabowano i spalono.
- ⇒ W **1666 r.** w starostwie ostródzkim było siedem parafii. Ludność polska mówiła typowym dialektem dolnomazowieckim, jakim mówiono w okolicy Mławy.
- ⇒ W **1708 r.** do Prus Książęcych przedostała się ze Lwowa dżuma. Zaraza pochłonęła 200 tysięcy ofiar tj. ok. 30% ludności zamieszkałej w Prusach Książęcych
- ⇒ W **1714 r.** powstały pierwsze szkoły elementarne między innymi w **Idzbarku, Ornowie, Zwierzewie.**
- ⇒ W **1758 r.** wojska rosyjskie wkroczyły do Prus Książęcych, zdobyły Królewiec ogłaszając ukaz carski oznajmiający, że Prusy Książęce są prowincją rosyjską – Nową Rosją.
- ⇒ W **1807 r.** od 21 lutego do 1 kwietnia, na zamku w Ostródzie mieściła się główna **kwatery Napoleona**, który po licznych zwycięstwach w Europie zachodniej ruszył na wschód. W maju, w jeziorze koło Pietrzwałdu znaleziono zwłoki kilkunastu żołnierzy francuskich. W odwecie marszałek Napoleona Davout, który stacjonował w Durągu, rozkazał spacyfikować wieś Pietrzwałd i rozstrzelać czterech jej mieszkańców. Jezioro otrzymało później nazwę **jeziora Francuskiego.**
- ⇒ Po wojnach napoleońskich zaczęto wprowadzać do szkół język niemiecki i zwalniać nauczycieli, którzy nie znali tego języka. Mazurzy stanęli w obronie języka polskiego rozpoczynając walkę z germanizacją. Byli to **Celestyn Mrongowiusz** i **Gustaw Gizewiusz.**
- ⇒ W drugiej połowie XIX w. rozwój kolei i żeglugi śródlądowej doprowadził do budowy **Kanału Elbląskiego.** Jego budowę ukończono w 1876 r., a w 1902 r. powstało Towarzystwo Żeglugi Wodnej zajmujące się systematyczną eksploatacją kanału dla celów gospodarczych i turystycznych.

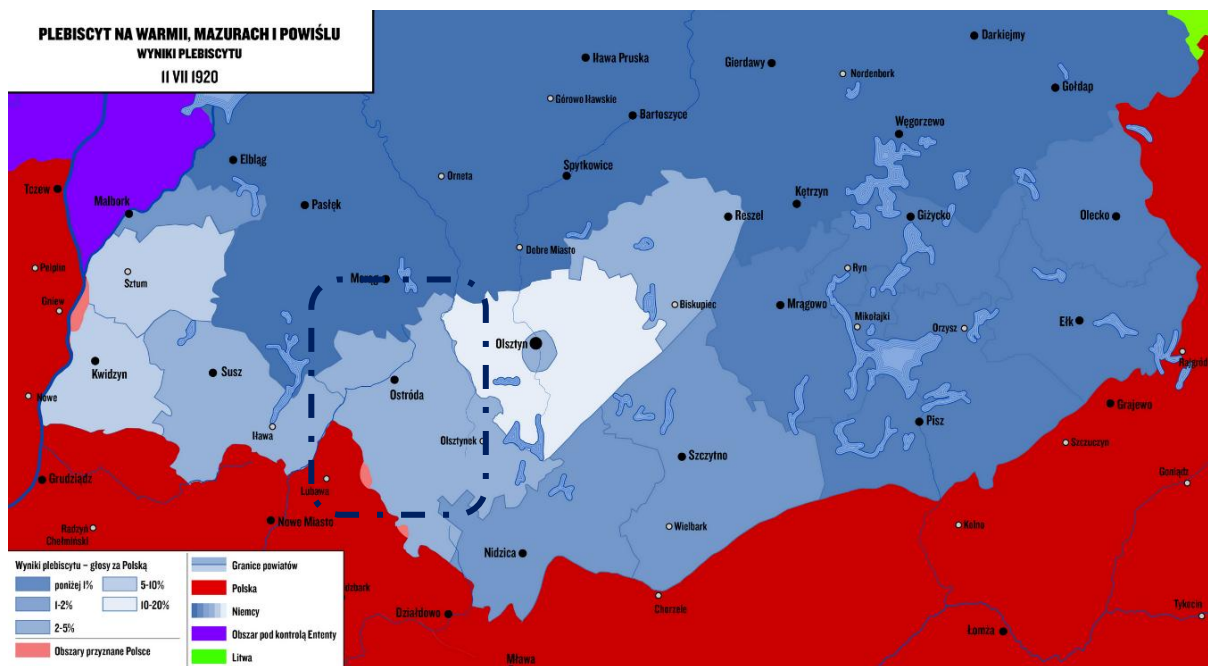

Źródło: www.zabytek.pl; Autor: fot. fot. Piotr Sekuła, zb. NID, Licencja: CC BY-NC-SA 3.0 PL

Wiek XX – Plebiscyt, II Wojna Światowa i powojnie

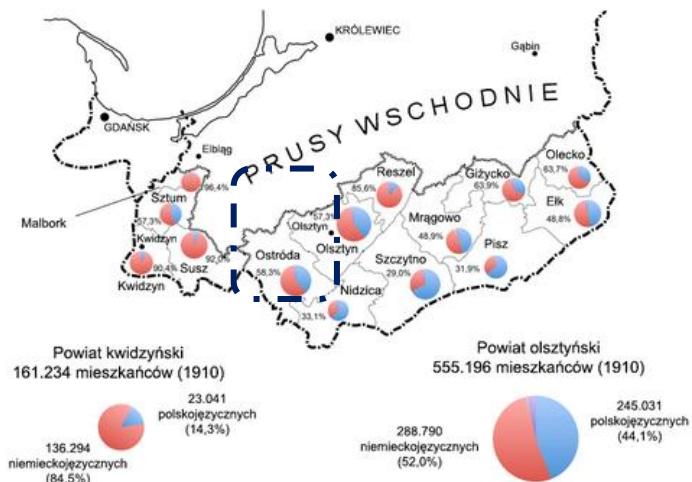
⇒ W 1920 r. na Warmii i Mazurach odbył się **plebiscyt**. Niemiecka propaganda przekonała ludność, że są odrębną wspólnotą regionalną różniącą się od Polaków. Wynik plebiscytu był niekorzystny dla Polski. W okolicach Ostródy tylko trzy wsie zostały przyłączone do Polski: Lubstynek, Napromek oraz Groszki (wszystkie spoza obszaru aktualnej gminy Ostróda).

Źródło: <https://walkaogranice.ipn.gov.pl/plebiscyt-na-warmii-i-mazurach.html>

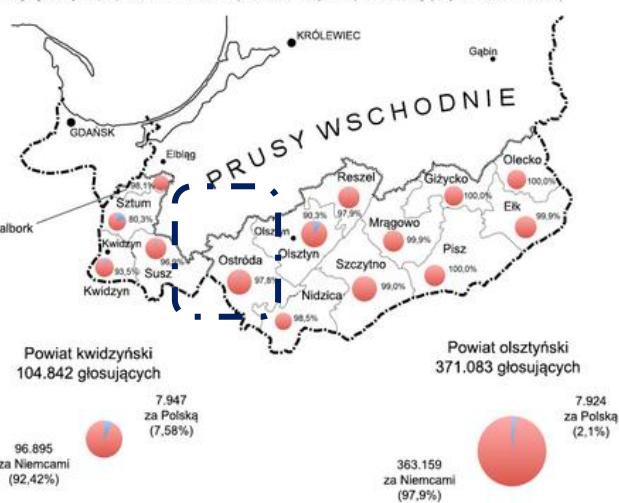
Język ojczysty według powiatów (cenzus z 1910 roku)

(Odsetek osób mówiących po niemiecku lub polsku. Wyniki zaokrąglono do pierwszego miejsca po przecinku. Wielkość wykresów kołowych odpowiada względny liczbom ludności)

Wyniki plebiscytu z 11 lipca 1920 roku według powiatów

(Odsetek osób opowiadających się za przynależnością państwową do Niemiec lub Polski. Wyniki zaokrąglono do drugiego miejsca po przecinku. Wielkość wykresów kołowych odpowiada względny liczbom ludności)

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Plebiscyt_oraz_J%C4%99zyk_Prus_Wschodnich_1920_roku.png

- ⇒ Po wybuchu II wojny światowej gestapo aresztowało w Prusach polskich działaczy, nauczycieli, urzędników, z których wielu zginęło.
- ⇒ W **1945 r.** po ataku na Prusy Wschodnie Armii Czerwonej, władze niemieckie zarządziły przymusową ewakuację ludności do Niemiec. Ludność napływowa zaczęła się osiedlać w pierwszej kolejności przy głównych szlakach kolejowych, m.in. wokół Ostródy.

Dzisiaj gmina Ostróda stanowi część powiatu ostródzkiego w województwie warmińsko-mazurskim, w obszarze Mazur Zachodnich, zachowując bogate dziedzictwo historyczne i kulturowe.

Zasłużeni mieszkańcy

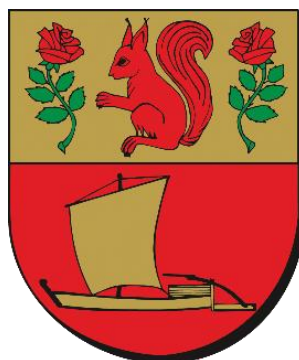
Jan Bażyński (1390-1459)	W 1454 roku został I Gubernatorem Prus Królewskich. Był właścicielem między innymi majątków w Lubajnach i w Zwierzewie. Do tej najsłynniejszej postaci ziemi ostródzkiej nawiązuje herb uchwalony 18 grudnia 1996 roku. Czerwona wiewiórka w złotym polu była herbem Jana Bażyńskiego, natomiast dwie czerwone róże nawiązują do róży z sekretnej pieczęci Jana Bażyńskiego.
Daniel Braun (1664-1737)	Pochodził z Kroplewa. Od 1687 przebywał w Warszawie na służbie u Króla polskiego Jana III Sobieskiego jako komisarz artylerii konnej. Opracował chronologię sejmików polskich, którą wydał w Elblągu w 1722 roku.
Paweł Świątlicki (1699-1756)	Urodził się w Ostrowinie, w polskiej rodzinie szlacheckiej. Był profesorem filozofii na uniwersytecie w Wittenberdze. Przez długie lata był kaznodzieją i lektorem polskim w Gimnazjum Akademickim w Gdańsku i autorem wielu prac teologicznych.
Jakub Fryderyk Hoffmann (1758-1830)	Znany przyrodnik i lekarz. Założył w 1815 roku ogród botaniczny w Warszawie. Lekarz Legionów Polskich we Włoszech. Wykładowca w Szkole Lekarskiej w Warszawie. Pierwszy profesor Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego.
Chrystian Kraus (1753-1807)	Urodzony w Ostródzie. Autor cenionych prac naukowych, profesor Uniwersytetu w Królewcu. Przyjaciel Emanuela Kanta.
Gustaw Gizewiusz (1810-1848)	Pastor Gminy Ostróda. Zebrał z terenu gminy 460 pieśni Ludu Mazurskiego „Pieśni znad Górnej Drwęcy”. Główna ich część pochodzi z okolic Kroplewa.
Sergiusz Sahajda	Założyciel pierwszej powojennej szkoły w gminie. Szkoła powstała w Kajkowie (obecny budynek Zespołu Szkół Rolniczych) i początkowo liczyła 36 dzieci.

Napoleon Dereszkiewicz	Organizator i kierownik II Szkoły Podstawowej, która powstała w Tyrowie.
Marceli Jurdeczka (1930-1973)	Z wykształcenia historyk. Działacz młodzieżowy społeczny, kulturalny. Organizator Ochotniczej Straży Pożarnej w Reszkach. Mając na uwadze problemy integracji ludności napływowej i autochtonicznej, a także pielęgnowanie wartości kultury ludu mazurskiego, zorganizował w 1950 r. wiejski zespół pieśni i tańca. Składał się on z mieszkańców wielu okolicznych wsi, a jego program opierał się głównie na starych melodiach i tańcach mazurskich, w tym pieśniach zebranych przez Gustawa Gizewiusza. W 1972 r. objął stanowisko dyrektora Muzeum Budownictwa Ludowego w Olsztynku.
Mikołaj Kozakiewicz	Znany działacz kulturalny, organizator biblioteki w Pietrzwałdzie.
Bolesław Adamczyk	Główny organizator Szkoły Podstawowej w Samborowie. Zastępca Inspektora Szkolnego.
Edmund KajetaneK (1930-2020)	Działacz kulturalny i oświatowy, znany rzeźbiarz amator. Członek Klubu Plastyka Amatora w Ostródzie.

Herb Gminy Ostróda

Rada Gminy uchwaliła Herb i flagę w dniu 18 grudnia 1996 roku. Prace nad przygotowaniem projektu herbu rozpoczęły się w marcu 1996 roku wraz z podpisaniem przez Gminę umowy z Centrum Heraldyki Polskiej w Warszawie.

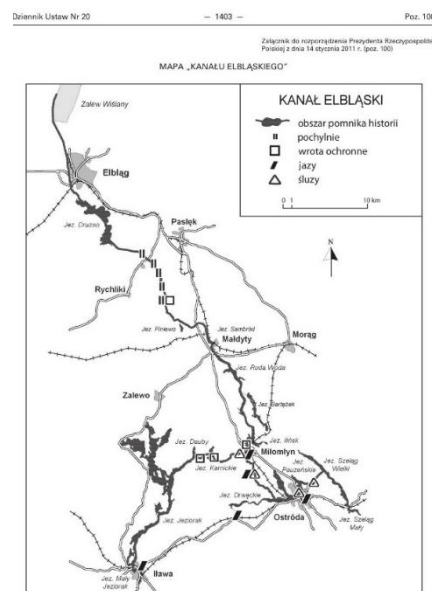
Uchwalony herb odwołuje do najstarszych tradycji Ziemi Ostródzkiej, a także do charakterystycznych cech topograficznych i walorów krajobrazowych naszego regionu. Czerwona wiewiórka w złotym polu była herbem Jana Bażyńskiego najsłynniejszej postaci tej ziemi, od 1454 roku gubernatora Prus. Dwie czerwone róże nawiązują do sekretnej pieczęci Jana Bażyńskiego. Złoty statek (szkuta) w czerwonym polu nawiązuje natomiast do unikatowego Kanału Ostródzko-Elbląskiego, który jest jednym z nielicznych czynnych na świecie szlaków wodnych opartych na technologii z końca XIX wieku.

5.2. Zasoby dziedzictwa kulturowego

Gmina Ostróda posiada Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2025-2028 przyjęty Uchwałą Nr XV/104/2025 Rady Gminy Ostróda z dnia 23 stycznia 2025 r. Celem Programu jest kierowanie polityką Samorządu Gminnego w zakresie ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego. Program ma na celu planowanie działań związanych z finansowaniem, inicjowaniem i koordynowaniem prac w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji. Jest to dokument uzupełniający inne gminne akty planistyczne i ma również na celu organizację działań edukacyjnych dla lokalnej społeczności.

Najbardziej znane obiekty zabytkowe na terenie gminy Ostróda

Kanał Elbląski (Ostródzko-Elbląski) wyjątkowy zabytek hydrotechniki o globalnym znaczeniu, zaprojektowany przez Georga Jacoba Steenke. Kanał połączył Prusy Wschodnie z Bałtykiem. Budowa kanału, rozpoczęta w 1844 roku. Obejmuje trzy główne trasy i sieć odgałęzień o łącznej długości 147 km. Unikalny system **pięciu pochylni**: Buczyniec, Kąty, Oleśnica, Jelenie i Całuny, pozwala statkom pokonywać różnicę poziomów wynoszącą ok. 100 metrów przy wykorzystaniu specjalnych wagonów napędzanych siłą wody. Kanał uznano za zabytek techniki w 1978 roku, a w 2011 nadano mu **status Pomnika Historii**.

Źródło: www.zabytek.pl; licencja publiczna CC

Więcej na: <https://zabytki.gminaostroda.pl/kanal-ostrodzko-elblaski/>

Kościół p.w. Niepokalanego

Poczęcia NMP w Ornowie (wcześniej pw. Matki Boskiej Częstochowskiej) – murowana budowla z polnych kamieni z charakterystycznym salowym wnętrzem i wieżą z XIX wieku, w której znajduje się dzwon i zegar. Główne elementy wnętrza, w tym ołtarz z 1690 roku i rzeźby apostołów z XV wieku, to zabytki o dużej wartości historycznej. Kościół ten pierwotnie był protestancki, a po 1945 roku został przejęty przez społeczność katolicką.

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-ornowo/>**Kościół pw. Narodzenia NMP w Glaznotach**

położony w centrum wsi kościół wzniesiono na podmurówce kamiennej z cegły i pokryto ceramiczną dachówką. Jego prostokątny plan i charakterystyczne elementy architektoniczne sprawiają, że budowla zachowała się jako cenny przykład sakralnej architektury regionalnej.

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-nmp-glaznoty/>**Kościół ewangelicko-metodystyczny w Glaznotach**

– zbudowany w stylu gotyckim z kamieni polnych, kościół ten wyróżnia się masywnymi przyporami, wieżą i zakrystią. Otaczający budowlę kamienny mur i zabytkowy cmentarz stanowią dodatkowy walor historyczny. W 1713 i 1899 roku przeprowadzono gruntowne renowacje.

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-glaznoty/>

Most kolejowy w Glaznotach

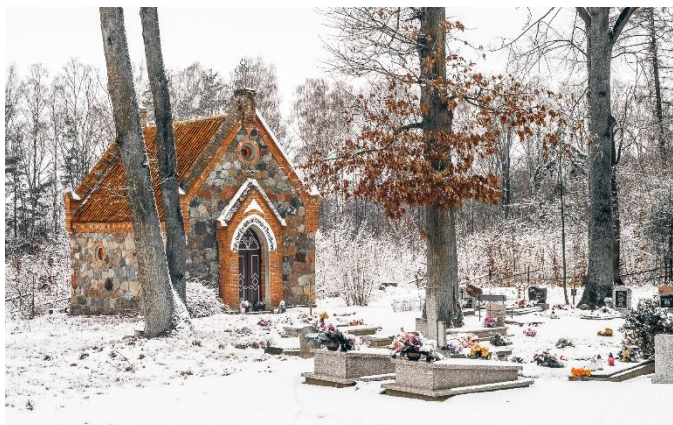
monumentalny most z 1909 roku, wykonany w trzech przęsłach, był kluczową konstrukcją na trasie Samborowo-Turza Wielka. Most ten niedawno zrewaloryzowano dzięki funduszom z budżetu Gminy Ostróda, co przywróciło mu dawny blask.

więcej na: <https://zabytki.gminaostroda.pl/most-kolejowy-glaznoty/>

Kaplica i cmentarz w Zajęczkach

Obiekt powstał w 3 ćwierci XIX w. z cmentarzem ewangelicko-augsburskim, na którym chowano mieszkańców wsi oraz częścią zabudowań folwarcznych we wsi Zajęczki. Wzniesiony przez rodzinę Kramerów, właścicieli majątku ziemskiego od 1909 r. Poniżej posadzki znajduje się krypta z grobami rodziny Kramerów.

więcej na: <https://zabytki.gminaostroda.pl/kaplica-cmentarz-zajeczki/>

Kościół w Durągu

wybudowany jeszcze w XIV wieku. W czasie reformacji został zamieniony na zbór ewangelicki. Obecnie istniejący kościół wzniesiono w 1713 roku przez protestantów. Kościół usytuowany w centrum wsi, na wzniesieniu terenu, orientowany. Pierwotnie wokół kościoła znajdował się cmentarz, obecnie niezachowany.

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-durag/>

Kościół w Kraplewie

Kościół metodystyczno-ewangelicki, dawny luterański z 1848 r. Zachowała się tablica pamiątkowa z nazwiskami parafian poległych w czasie I Wojny Światowej. Zachowany ołtarz ambonowy. Pastorem Parafii Kraplewo był opiekun ludu mazurskiego – Gustaw Gizewiusz (1810-1848).

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-kraplewo/>

Kościół w Pietrzwałdzie

Drewniany kościół p.w. św. Piotra w Okowach z XVIII wieku. Z tego okresu zachowały się części tryptyku ołtarza zakupionego w Grotau (podziwiać można zachowane rzeźby). Ołtarz kościoła ma barokowy charakter. We wnętrzu obiektu podziwiać można krucyfiks barokowy ludowy, skarbonę drewnianą okutą datowaną **na XVIII wiek**. Dzwony kościoła pochodzą z 1614 i 1753 roku. W 1844 roku po raz pierwszy Kościół został oszalowany i poddany renowacji. Po II Wojnie Światowej został przejęty przez napływową ludność katolicką.

więcej na:

<https://zabytki.gminaostroda.pl/kosciol-pietrzwald/>

Zespół dworski w Klonowie – Dwór z 1873 roku, zbudowany w stylu włoskim, otacza rozległy park ze starodrzewem. Obiekt, usytuowany na wzgórzu, prezentuje historyczny układ zespołu dworskiego. Dziś odnowiony, stanowi własność prywatną.

więcej na: <https://zabytki.gminaostroda.pl/dwor-klonowo/>

Zabytki – Obiekty wpisane do rejestru zabytków (wg nazw miejscowości)

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	DATA WPISU DO REJESTRU	NR REJESTRU
Balcyny 15	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	1879 r.	A-4074 z 14.07.1998
Balcyny	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-2451 z 5.09.1988
Bednarki	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-3972 z 17.03.1997
Durąg 12	kościół murowano-drewniany, ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. Świętych Apostołów Piotra i Pawła	1713 r., 1962 r.	A-769 z 21.02.1968
Durąg	pozostałości parku krajobrazowego w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-2831 z 23.06.1989
Durąg	kaplica grobowa, murowana w zespole cmentarza ewangelickiego, dawnego	1820 r.	A-765 z 21.02.1968
Glaznoty 1	kościół murowany, rzymskokatolicki, parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny	około 1903 r., rozbudowa 1919-1920 r.	A-3000 z 25.01.1990
Glaznoty 1	dzwonniczka drewniana w zespole kościoła rzymskokatolickiego, parafialnego .w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny	początek XX w.	A-3001 z 25.01.1990
Glaznoty	kościół murowany, ewangelicki, ob. metodystyczny	około 1400 r., XVIII w., rest. 1899 r.	A-770 z 21.02.1968
Glaznoty	ogrodzenie cmentarza przykościelnego w zespole kościoła ewangelickiego	XIX w.	A-3004 z 25.01.1990
Grabin	park krajobrazowy w zespole pałacowo-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-3016/O z 21.12.1979
Kątno	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.	A-2787 z 17.04.1989
Klonowo	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek biurowy	2. połowa XIX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	stodoła murowano-drewniana w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek nie użytkowany	1900 r. i 1925 r.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	kuźnia murowano-drewniana w zespole dworsko-folwarcznym, ob. obora	1900 r.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	gorzelnia z kominem, murowana w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek gospodarczo-magazynowy	początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	magazyn murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. Budynek gospodarczo-magazynowy	początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	dom robotników folwarcznych, murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. Budynek mieszkalny	początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo 4	dom robotników folwarcznych, murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. Budynek mieszkalny	1911 r.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo 5	dom robotników folwarcznych (dwojak), murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo 9	dom robotników folwarcznych (czworak), murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Klonowo	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-4148 z 16.02.2000
Kraplewo	kościół metodystyczny, drewniano-murowany, p.w. Trójcy Świętej	1848 r.	A-29 z 1.09.1949

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT cd.	DATA WPISU DO REJESTRU	NR REJESTRU
Kraplewo	cmentarz przykościelny w zespole kościoła metodystycznego (cmentarz zatarty)	XVI-XVIII w.	A-29 z 1.09.1949
Kraplewo	dzwonnica drewniana w zespole kościoła metodystycznego	połowa XIX w.	A-768 z 21.02.1968
Kraplewo	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, obecnie budynek hotelowy	1919 r.	A-3435 z 27.01.1993
Kraplewo	cmentarz ewangelicki, dawny	2.połowa XIX w.	A-2786 z 17.04.1989
Lichtajny 1	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	2.połowa XIX w.	A-3974 z 21.03.1997
Lichtajny	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-3537/O z 1.12.1982
Lipowo	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-2455 z 9.09.1988
Lubajny 35	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. W stanie ruiny	3.ćwierć XIX w.	A-4165 z 22.03.2000
Ornowo	kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, filialny p.w. MB Częstochowskiej, murowano-drewniany	XV w., wieża XIX w.	A-23 z 31.08.1949
Ostrowin	pałac murowany w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. w ruinie	XVIII w., rozbudowa XIX w.	A-3182/O z 6.01.1984
Pancerzyn	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	4.ćwierć XIX w.	A-3980 z 9.04.1997
Pancerzyn	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-3531/O z 19.04.1982
Pietrzwałd	kościół drewniany, ewangelicki, ob. rzymskokatolicki, parafialny p.w. św. Piotra w Okowach	XVI/XVII/XIX w.	A-959 z 10.06.1968
Pietrzwałd	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.	A-2781 z 14.04.1989
Reszki	cmentarz ewangelicki, dawny	połowa XIX w.	A-2784 z 17.04.1989
Ruś Mała	śluza komorowa oraz stopień wodny na rz. Szelażnicy w systemie drogi wodnej systemu warmińskiego, odcinek Miłomłyn – Ostróda – jez. Szelaż	1872-1875, 1926 r.	A-1274 z 1.08.1978 (jako część Kanału Elbląskiego)
Ryn	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	koniec XIX – początek XX w.	A-3970 z 17.03.1997
Samborowo	wieża obronna mostu kolejowego I	1901-1902 r.	A-4452 z 5.02.2007
Samborowo	wieża obronna mostu kolejowego II	1901-1902 r.	A-4452 z 5.02.2007
Smykowo	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	początek XX w.	A-2527 z 12.10.1988
Smykówko	budynek gorzelni, murowany, ob. w ruinie	koniec XIX w.	A-3074 z 15.01.1991
Szyldak	pałac murowany w zespole pałacowo-folwarcznym, ob. budynek administracyjny	4. ćwierć XIX w.	A-3958 z 17.02.1997
Szyldak	park krajobrazowy w zespole pałacowo-folwarcznym	początek XX w.	A-3720/O z 30.12.1986
Wirwajdy 29	budynek szkolny, murowany, ob. budynek mieszkalny	początek XX w.	A-4379 z 9.02.2006
Wirwajdy	cmentarz ewangelicki, dawny	2.połowa XIX w.	A-2785 z 17.04.1989
Wyżnice	dwór murowany w zespole dworsko-folwarcznym, ob. budynek mieszkalny	1900-1910 r.	A-3981 z 9.04.1997
Wyżnice	park krajobrazowy w zespole dworsko-folwarcznym	początek XX w.	A-3719/O z 30.12.1986
Zawady Małe	cmentarz ewangelicki, dawny	2.połowa XIX w.	A-2783 z 17.04.1989
Zwierzewo 28/28A	budynek mieszkalny, murowano-drewniany	1911 r.	A-4466 z 6.06.2007

Źródło: Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2025-2028

Zabytki – wg rejestru zabytków nieruchomych wg Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

LOKALIZACJA	Obiekt	ZAKRES	WEZ WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTEKÓW
1216N- Ryn-bednarki- Pietrzwałd-zajączki- Wiśniewo-Wałdyki- Złotowo	aleja przydrożna	odc. Pietrzwałd-Zajączki (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 8.12.2015
1216N-Ryn-bednarki- Pietrzwałd-Zajączki- Wiśniewo-wałdyki-Złotowo	aleja przydrożna	odc. Ryn-Bednarki (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1232N-Wirwajdy- Smykowo-Brzydowo- Kraplewo-Ostrowin- Wigwałd-gaj-Elgnówko- Tolejny-Wilkowo-Ol-nek	aleja przydrożna	na całej długości (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1233N-Wirwajdy- Turznica-Reszki-Lipowo- Zajączki-Glaznoty- Wygoda	aleja przydrożna	na całej długości (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1235N-dr.nr 15 (Smykówko)-Naprom- Pietrzwałd-Wysoka Wieś- Klonowo- dr. Nr 537	aleja przydrożna	na całej długości (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1239N-Smykowo-Rudno- Naprom	aleja przydrożna	odc. Smykowo-Rudno (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1243N-Lichtajny- Grabinek-Grabin	aleja przydrożna	odc. Lichtajny-Grabinek/o wybitnych walorach	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1243N-Ostróda-Kajkowo- Lichtajny-Durąg-Głądy- Szcsepankowo- Jędrychowo-Dylewo- Tułodział	aleja przydrożna	aleja o wybitnych walorach/na całej długości	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1243N - Lichtajny- Grabinek-Grabin	aleja przydrożna	odcinek wjazdowy do majątku Lichtajny	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1245N -Zwierzewo- Lubajny	aleja przydrożna	odc.wyjazdowy i wjazdowy do/ze wsi Zwierzewo; odc. do/ze wsi Lubajny; starodrzew lipowy we wsiach Zwierzewo i Lubajny (jako element krajobrazu kulturowego)	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
1922N Kraplewo-Lichtajny	aleja przydrożna	na całej długości	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
droga nr 15	aleja przydrożna	Smykówko-Naprom-Pietrzwałd-Wysoka Wieś-Klonowo- droga nr 537; odcinek Klonowo - droga nr 537	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
droga 1228N (skrzyżowanie)	aleja przydrożna- starodrzew lipowy we wsi Warlity	Warlity Wielkie-skrzyżowanie z drogą nr 1228N Ostróda	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
Wielkie-skrzyżowanie z drogą nr 1228N Ostróda	aleja przydrożna	szpaler dębowy do majątku Warlity Wielkie	Z-60/2015 z dn. 18.12.2015
Mała Ruś	Kanał Elbląski most drogowy	stopień wodny "Mała Ruś", droga Ostróda-Warlity, 19,1 km nad Kanałem Elbląskim	Z-17 z dn. 01.07.2015
Stare Jabłonki	Kanał Elbląski most drogowy	droga Lubajny-Stare Jabłonki, 29,050 km nad Kanałem Elbląskim	Z-17 z dn. 01.07.2015
Stare Jabłonki	Kanał Elbląski most kolejowy	linia kolejowa Ostróda-Olsztyn, 29,000 km nad Kanałem Elbląskim	Z-17 z dn. 01.07.2015

Źródło: WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW W OLSZTYNIE – Wojewódzka Ewidencja Zabytków
<https://www.bip.wuoz.olsztyn.pl/phocadownload/rejestr/HTML/WUOZ%20Olsztyn%20-%20Rejestr%20zabytkow%20nieruchomych.html>

Zabytki – Rejestr stanowisk archeologicznych w gminie Ostróda wg miejscowości (wg nazw miejscowości)

MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	STAN. W MIEJSCOWOŚCI	STAN. NA OBSZARZE	UWAGI
DURĄG	27-57	VII	26	
DURĄG	27-57	V	24	
DURĄG	27-57	I	1	
DURĄG	27-57	IV	23	
DURĄG	27-57	III	22	
DURĄG	27-57	II	2	
DURĄG	27-57	VI	25	
Giętłewo - Janowo	29-56	III	15	
Giętłewo - Janowo	29-56	I	11	
Giętłewo - Janowo	29-56	II	12	
Glaznoty	29-56	I	23	archiwalne
Glaznoty	29-56	IV	1	
Glaznoty	29-56	III	25	archiwalne
Glaznoty	29-55	XII	40	osada?, Ś, 5 fr. ceramiki
Glaznoty	29-56	II	24	archiwalne
Glaznoty	29-56	V	2	
Glaznoty	29-56	VI	4	
Glaznoty	29-56	VII	5	
Glaznoty	29-56	VIII	6	
Glaznoty	29-56	IX	7	
Glaznoty	29-56	X	8	
Glaznoty	29-56	XI	9	
GÓRKA	26-57	II	20	
GÓRKA	26-57	III	21	
GÓRKA	26-57	I	19	
GÓRKA	26-57	IV	22	
GRABIN	26-57	IV	40	
GRABIN	27-57	VIII	4	
GRABIN	27-57	X	6	
GRABIN	27-57	XI	11	
GRABIN	27-57	XII	12	
GRABIN	26-57	II	38	
GRABIN	26-57	I	1	
GRABIN	26-57	III	39	
GRABIN	26-57	V	41	
GRABIN	26-57	VI	42	
GRABIN	26-57	VII	43	
GRABIN	27-57	IX	5	

MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	STAN. W MIEJSCOWOŚCI	STAN. NA OBSZARZE	UWAGI
IDZBARK	26-57	XI	35	
IDZBARK	26-57	III	25	
IDZBARK	26-57	IV	26	
IDZBARK	26-57	II	24	
IDZBARK	26-57	I	23	
IDZBARK	26-57	V	27	
IDZBARK	26-57	VI	28	
IDZBARK	26-57	VII	31	
IDZBARK	26-57	VIII	32	
IDZBARK	26-57	IX	33	
IDZBARK	26-57	X	34	
IDZBARK	26-57	XII	36	
KRAPLEWO	27-57	I	27	
LIPOWIEC	26-57	II	3	
LIPOWIEC	26-57	I	2	
LIPOWIEC	26-57	III	37	
Lipowo	28-55	III	103	osada, WŚ, 9 fr. ceramiki ślad osadniczy, Ś, 2 fr. ceramiki ślad osadniczy, N, 4 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	IV	104	ślad osadniczy, Ś, 4 fr. ceramiki osada, N, 9 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	V	105	ślad osadniczy, Ś, 3 fr. ceramiki ślad osadniczy, N, 3 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	VI	106	ślad osadniczy, Ś, 4 fr. ceramiki ślad osadniczy, N, 3 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	VII	107	ślad osadniczy, EK, 1 odtupek krzemieny osada, Ś, 10 fragmentów ceramiki osada?, N, 6 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	VIII	108	ślad osadnictwa, EK, 1 odtupek krzemieny osada, Ś, 9 fr. ceramiki ślad osadnictwa, N, 2 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	IX	109	osada, Ś, 9 fr. ceramiki ślad osadniczy, N, 6 fr. ceramiki
Lipowo	28-55	XIII	113	grodzisko? Ś, 1 fr. ceramiki stanowisko badane w 1998r. przez A. Marciniak - Kajzer - zweryfikowane negatywnie
Lipowo	28-55	X	110	osada, Ś 11 fr. ceramiki
LUBAJNY	26-57	X	14	
LUBAJNY	26-57	XII	16	
LUBAJNY	26-57	XII	17	
LUBAJNY	26-57	XIV	18	
LUBAJNY	26-57	XV	29	
LUBAJNY	26-57	IX	13	
LUBAJNY	26-57	VIII	12	
LUBAJNY	26-57	VII	11	
LUBAJNY	26-57	VI	10	
LUBAJNY	26-57	IV	8	
LUBAJNY	26-57	III	7	
LUBAJNY	26-57	V	9	

MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	STAN. W MIEJSCOWOŚCI	STAN. NA OBSZARZE	UWAGI
LUBAJNY	26-57	II	6	
LUBAJNY	26-57	I	5	
LUBAJNY	26-57	XI	15	
OSTROWIN	27-57	IV	7	
OSTROWIN	27-57	VII	10	
OSTROWIN	27-57	V	8	
OSTROWIN	27-57	VI	9	
OSTROWIN	27-58	I	1	
OSTROWIN	26-57	II	44	
OSTROWIN	26-57	III	45	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Olsztynie;
<https://www.wuoz.olsztyn.pl/rejestr-i-ewidencja-zabytkow>

Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków

Łączna liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków wynosi 370 plus 290 stanowisk archeologicznych. Najwięcej obiektów i stanowisk łącznie znajduje się **Pietrzwaldzie** (58), **Samborowie** (46), Tyrowie (33) i **Napromie** (31).

Wychodząc na przeciw oczekiwaniom mieszkańców i turystów chcących poznać zabytki i obiekty historyczne, Gmina stworzyła portal internetowy, dzięki któremu szybko i prosto można znaleźć informacje i lokalizację. Link do strony: <https://zabytki.gminaostroda.pl/>

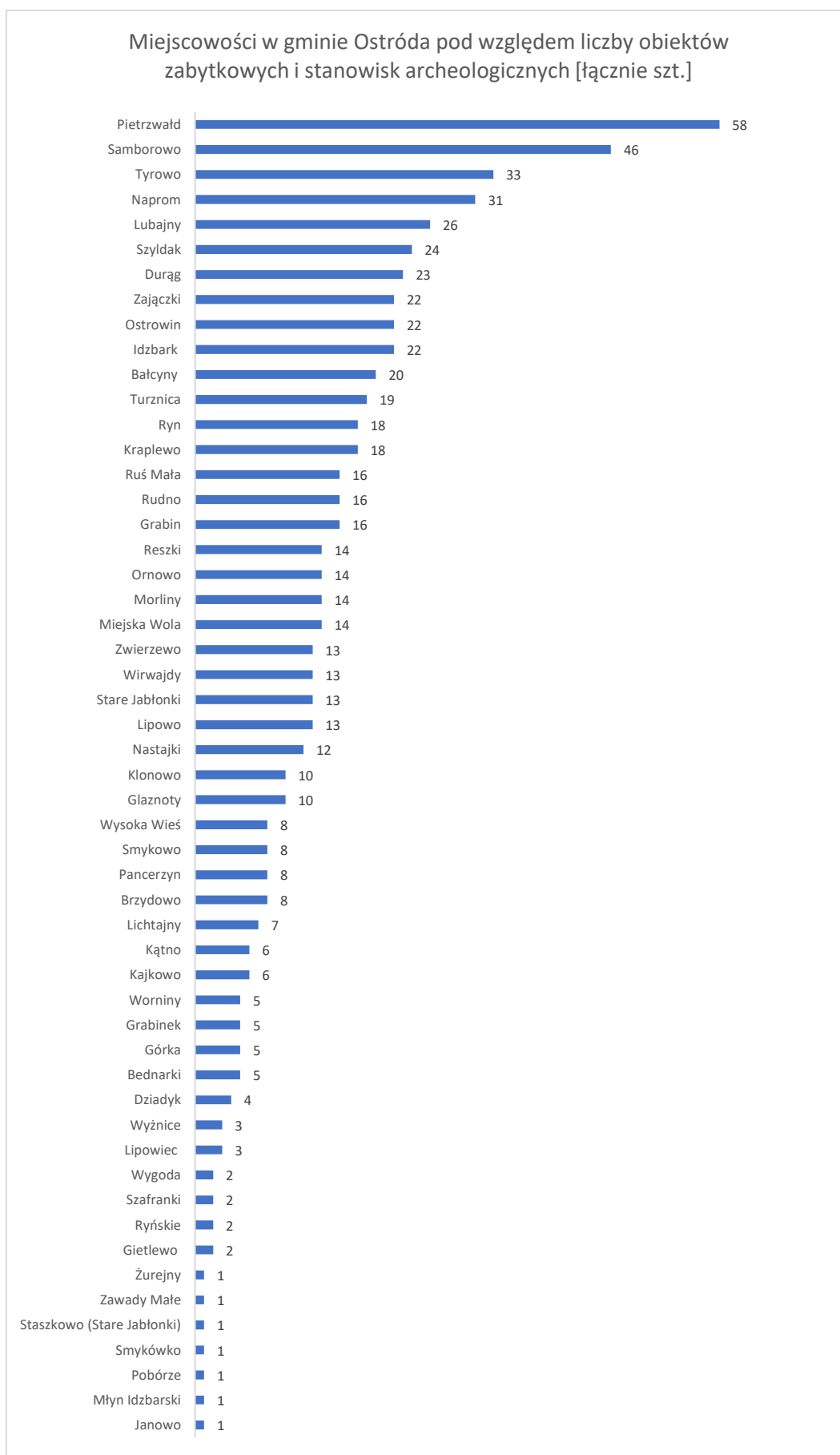

<https://zabytki.gminaostroda.pl/park-w-duragu/>

**LICZBA OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW
I REJESTRU ZABYTKÓW (wg miejscowości)**

MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKTY GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW	OBIEKTY REJESTR ZABYTKÓW	STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW	STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE REJESTR ZABYTKÓW
	370	50	290	8
Bałcyny	20	2		
Bednarki	3	1	2	
Brzydowo	8			
Durąg	14	3	9	1
Dziadyk	4			1
Gietlewo	2			
Glaznoty	10	4		
Górka	1		4	
Grabin	4	1	12	1
Grabinek	5			
Idzbark	10		12	
Janowo	1			
Kajkowo	6			
Kątno	6	1		
Klonowo	10	10		
Kraplewo	17	5	1	
Lichtajny	7	2		1
Lipowiec			3	1
Lipowo	13	1		
Lubajny	9	1	17	
Miejska Wola	10		4	
Młyn Idzbarski	1			
Morliny	11		3	1
Naprom	14		17	
Nastajki	12			
Ornowo	9	1	5	1
Ostrowin	16	1	6	
Pancerzyn	5	2	3	
Pietrzwałd	7	2	51	
Pobórze	1			
Reszki	4	1	10	
Rudno	3		13	
Ruś Mała	5	1	11	
Ryn	4	1	14	
Ryńskie	2			
Samborowo	21	2	25	
Smykowo	8	2		
Smykówko	1			
Stare Jabłonki	11		2	
Staszkowo (Stare Jabłonki)	1			
Szafranki	1		1	
Szydłak	14	2	10	
Turznica	9		10	
Tyrowo	10		23	
Wirwajdy	6	2	7	
Worniny	5			
Wygoda	2			
Wysoka Wieś	4		4	
Wyźnice	3	2		
Zajączki	19		3	1
Zawady Małe	1	1		
Zwierzewo	5	1	8	
Żurejny	1			

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2025-2028

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2025-2028

5.3. Instytucje kultury i ich działalność

Zadania z dziedziny kultury na terenie gminy Ostróda realizowane są przez **Gminne Centrum Kulturalno-Biblioteczne** z siedzibą w Samborowie. To samorządowa instytucja kultury posiadająca osobowość prawną, powołana uchwałą Nr XXXIX/230/2013 Rady Gminy w Ostródzie z dn.12.07.2013 r. Zakres i cele działania określa statut przyjęty przez Radę Gminy w Ostródzie. Centrum prowadzi wielokierunkową działalność rozwijającą i zaspokajającą potrzeby kulturalne oraz potrzeby czytelnictwa mieszkańców Gminy Ostróda, jak również upowszechnianie i promocję kultury lokalnej.

Siedzibą GCKB jest Samborowo. Kontakt:

Gminne Centrum Kulturalno-Biblioteczne w Samborowie
ul. Ostródzka 17
14-100 Samborowo
e-mail: gckbsamborowo@op.pl
tel. 89 647 60 55 / 668 460 654
<https://gckbsamborowo.pl/>

**Gminne Centrum
Kulturalno - Biblioteczne
w Samborowie**

Do podstawowych zadań z zakresu kultury GCKB należy:

- ⇒ prowadzenie edukacji kulturalnej i społecznej mieszkańców Gminy,
- ⇒ popularyzacja i promocja twórczości artystycznej ze wszystkich dziedzin sztuki,
- ⇒ stała pomoc metodyczna dla amatorskiego ruchu artystycznego, grup twórczych i środowiskowych oraz tworzenie warunków do rozwoju twórczości, folkloru, rękodzieła ludowego i artystycznego,
- ⇒ gromadzenie i wykorzystywanie zasobów informacyjnych dotyczących zjawisk kulturowych i społecznego środowiska lokalnego,
- ⇒ prowadzenie i wspieranie zespołów artystycznych,
- ⇒ promowanie, wspieranie i realizowanie projektów aktywizujących i integrujących społeczność gminy,
- ⇒ upowszechnianie sztuki filmowej,
- ⇒ współdziałanie z innymi instytucjami kultury i innymi organizacjami w zakresie zaspokajania potrzeb społecznych, kulturalnych, edukacyjnych wspierających rozwój lokalny,
- ⇒ nawiązywanie i rozwijanie międzynarodowych kontaktów w zakresie wymiany kulturalnej,
- ⇒ realizowanie projektów z zakresu tradycji narodowej i lokalnej oraz ochrony dziedzictwa narodowego

W zakresie upowszechniania i zaspokajania potrzeb **czytelnictwa** do zadań GCKB należy:

- ⇒ gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochronę materiałów bibliotecznych, w tym tworzenie komputerowych baz danych,
- ⇒ udostępnianie zbiorów bibliotecznych na miejscu, wypożyczanie do domu i prowadzenie wypożyczeń międzybibliotecznych,

- ⇒ prowadzenie działalności informacyjnej, edukacyjnej i bibliograficznej,
- ⇒ popularyzację książki i czytelnictwa, zachęcanie mieszkańców gminy do czytelnictwa,
- ⇒ współdziałanie z innymi bibliotekami i instytucjami upowszechniania kultury,
- ⇒ prowadzenie filii bibliotecznych w terenie, do których zakresu działania należy:
 - udostępnianie zbiorów bibliotecznych,
 - prowadzenie działalności informacyjnej, edukacyjnej, popularyzatorskiej,
 - propagowanie wśród mieszkańców Gminy Ostróda literatury i czytelnictwa,
 - prowadzenie różnorodnych form pracy z czytelnikiem.

Siedziba i większość infrastruktury GCK-B mieszczą w Samborowie. Przy tak dużej powierzchni gminy oraz przy jednoczesnych ograniczonych zasobach osobowych i finansowych, GCK-B stara się organizować aktywność kulturalną poprzez świetlice i filie biblioteczne. Działalność kulturalna prowadzona jest przez pracowników GCK-B.

Biblioteki i świetlice

W strukturach GCK-B znajdują się biblioteki i świetlice wiejskie. W pięciu miejscowościach znajdują się zarówno biblioteki, jak i świetlice. Są to: Lubajny, Smykówko, Pietrzwałd, Stare Jabłonki, Tyrowo. Dzięki temu w miejscowościach tych znacznie łatwiej jest rozwijać aktywność społeczną.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA

w Samborowie

FILIE BIBLIOTECZNE

w miejscowościach:

1. Szyldak
2. Lubajny
3. Smykówko
4. Pietrzwałd
5. Stare Jabłonki
6. Tyrowo

ŚWIETLICE WIEJSKIE:

1. Brzydowo
2. Durąg
3. Giętłowo
4. Głaznoty
5. Grabinek
6. Idzbark
7. Kątno
8. Lipowo
9. Naprom
10. Ostrowin
11. Ornowo
12. Pietrzwałd
13. Reszki
14. Rudno
15. Smykówko
16. Stare Jabłonki
17. Turznica
18. Tyrowo
19. Wysoka Wieś
20. Nastajki
21. Międzylesie
22. Warlity Wlk.

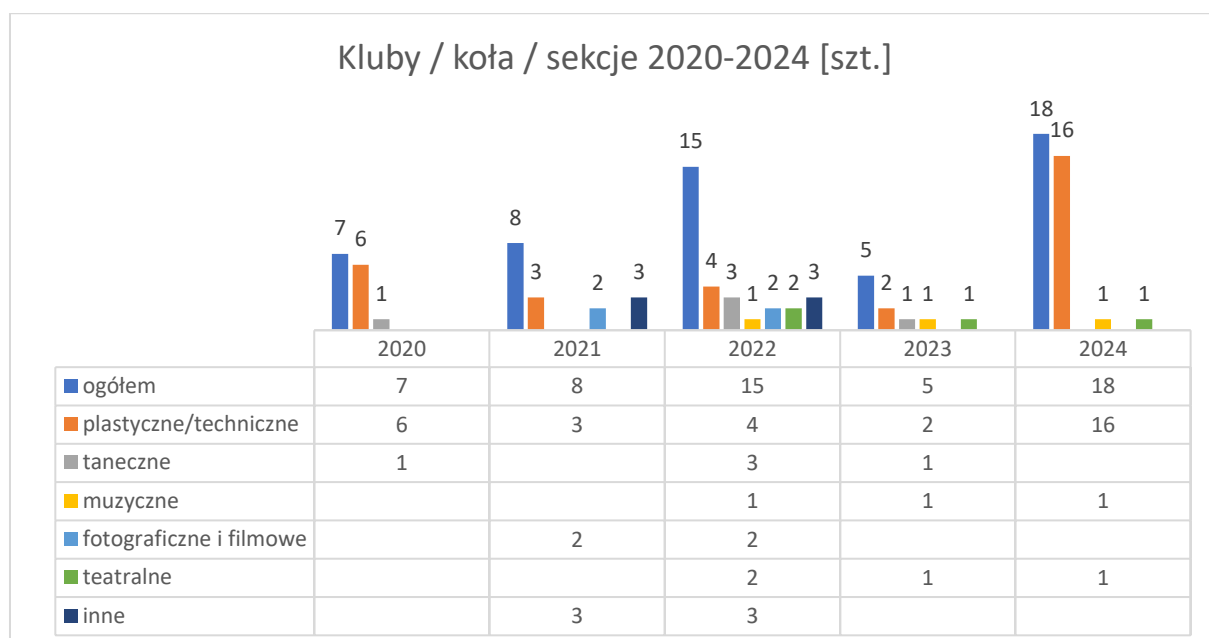
oraz w Lubajnach Centrum
Aktywności Społecznej

Stała oferta GCKB

GCKB prowadzi następujące **stałe formy pracy**:

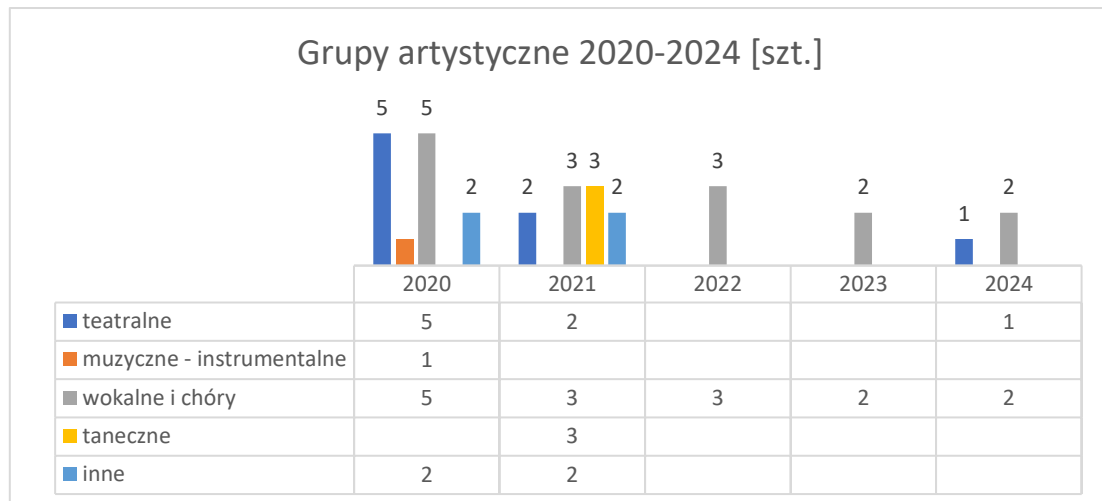
- zajęcia plastyczne
- zajęcia rękodzielnicze
- zajęcia kreatywne
- zajęcia wokalne
- zajęcia kulinarne
- zajęcia artystyczne
- zajęcia taneczne,
- zajęcia głośnego czytania
- zajęcia edukacyjne
- lekcje biblioteczne
- zajęcia bajko-terapeutyczne
- zajęcia teatralne

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

W formie **zespołów i kół zainteresowań** GCKB prowadzi:

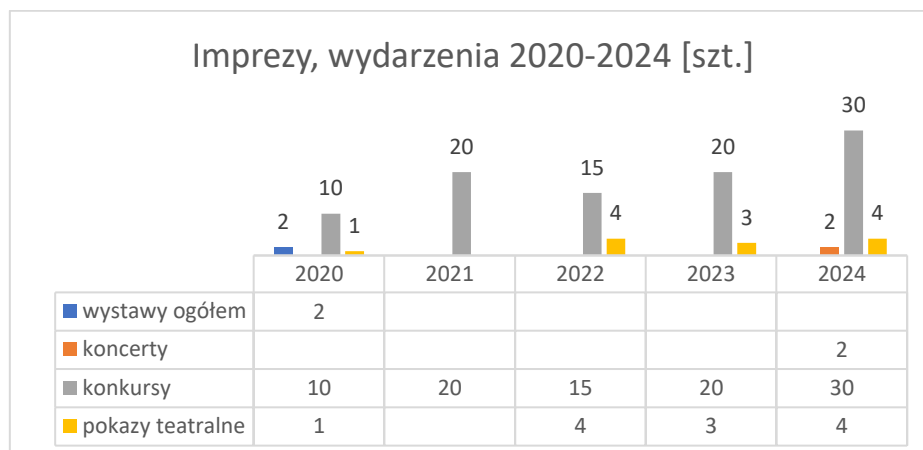
- Dziecięcy Zespół folkowy „Po burzy”
- Zespół wokalny dla dorosłych „Piątka z plusem”
- Koło Teatralne „Grupa z podwórka”
- koła plastyczne
- koła kulinarne
- Akademia Małego Odkrywcy
- koło taneczne
- Kluby Malucha
- koła rękodzielnicze

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Konkursy (w roku 2024 – wybrane):

- plastyczno-rękodzielnicze: Najpiękniejsza luminacja świąteczna
- „Obrzędowość świąt wielkanocnych”
- „Miłość w sercu ukryta”
- „Boże narodzenie w tradycji polskiej”
- „Serce pełne miłości”
- „Pierwsze oznaki wiosny”
- „Co w lesie piszczy”
- „Moja rodzina i ja”
- „Moja rodzina – mój skarb”
- „W zdrowym ciele zdrowy duch”
- „Moje hobby”
- „Ulubiona postać z bajki”
- „Moja ojczyzna kolorami malowana”
- „Barwy jesieni” „Moje marzenie”
- literackie: Moja Mama, Wiersz o miłości, „Moje korzenie”,
- ekologiczne: „Czysta wieś-czyste środowisko”, „Las i ja”, „Co w lesie piszczy”,
- recytatorskie: Gminny Konkurs Recytatorski „Spotkania z poezją”,
- edukacyjne: Konkurs Wiedzy o Gminie Ostróda „Szklakiem Drwęcy”

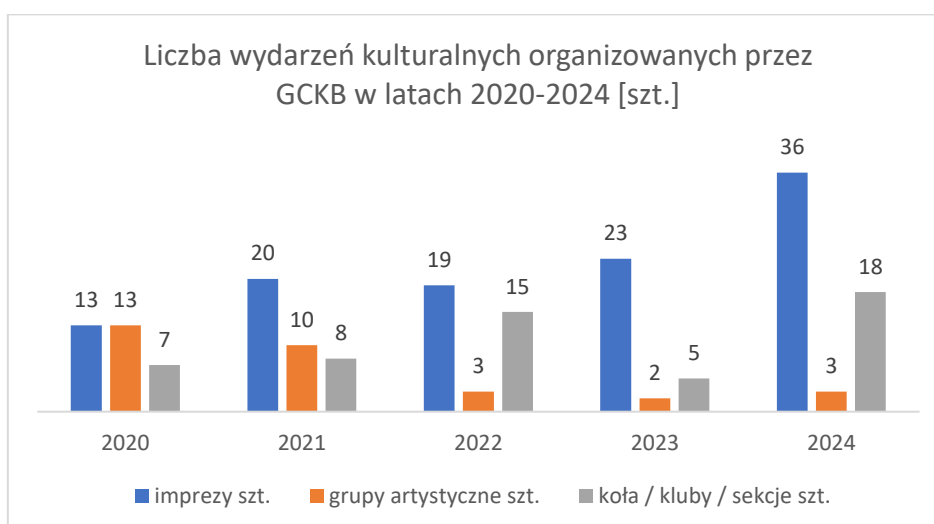
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Imprezy i wydarzenia – przykładowo w roku 2024 (wybrane):

Co roku GCKB w Samborowie organizuje wiele imprez tj.: ferie zimowe, bale karnawałowe dla dzieci i młodzieży, dni babci i dziadka, koncerty kolęd, galę sportu kultury i edukacji, obchody dnia wiosny, dni kobiet, kiermasz wielkanocny, gminne święto poezji, dni dziecka, dzień działacza kultury, dni teatru, dzień matki, spotkania wielopokoleniowe, happeningi czytelnicze, festyny ekologiczne, festyny rodzinne, obchody dnia bibliotekarza, Narodowe Czytanie, spotkania z teatrem, pikniki integracyjne, dni seniora, gminne obchody odzyskania przez Polskę niepodległości, obchody tygodnia bibliotek, współorganizacja festynów, imprezy andrzejkowe, spotkania z historią, uroczystości wigilijne i wiele innych.

DZIAŁALNOŚĆ GCKB		2020	2021	2022	2023	2024
IMPREZY	szt.	13	20	19	23	36
GRUPY ARTYSTYCZNE	szt.	13	10	3	2	3
KOŁA / KLUBY / SEKCJE	szt.	7	8	15	5	18

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

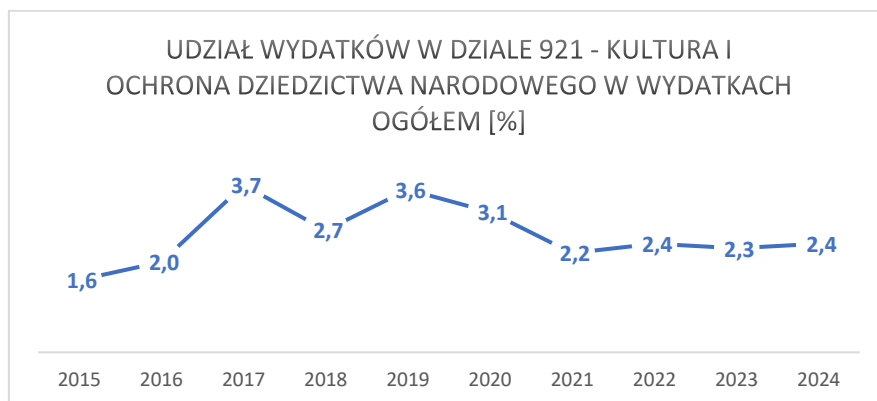
Stała oferta GCKB jest szeroka, co widać po wachlarzu zajęć – od plastycznych i rękodzielniczych po wokalne, teatralne i edukacyjne oraz stałych zespołów i kołach. W latach 2020-2024 liczba **imprez** wzrosła z 13 do 36, co sugeruje wyraźne odbicie po okresie pandemicznych ograniczeń i stopniowe rozszerzanie kalendarza wydarzeń, w tym imprez cyklicznych (ferie, święta, pikniki, Narodowe Czytanie).

Odrotny trend widać w **grupach artystycznych** – z 13 w 2020 r. do zaledwie 2-3 w latach 2022-2024. Można to interpretować jako przesunięcie z długofalowych, stałych form pracy na rzecz krótszych, intensywnych projektów i wydarzeń. **Koła/kluby/sekcje** są najbardziej dynamiczne. Po skoku do 15 w 2022 r. nastąpił spadek do 5 w 2023 r. i odbicie do 18 w 2024 roku, co wskazuje na „elastyczny” model oferty kulturalnej w zależności od zainteresowania.

Różnorodność konkursów (plastyczne, literackie, ekologiczne, recytatorskie, edukacyjne) pokazuje konsekwentne łączenie edukacji z animacją kultury i profilowaniem pod grupy wiekowe – silna obecność wątków rodzinnych i lokalnych (np. „Moja rodzina”, „Moje korzenie”,

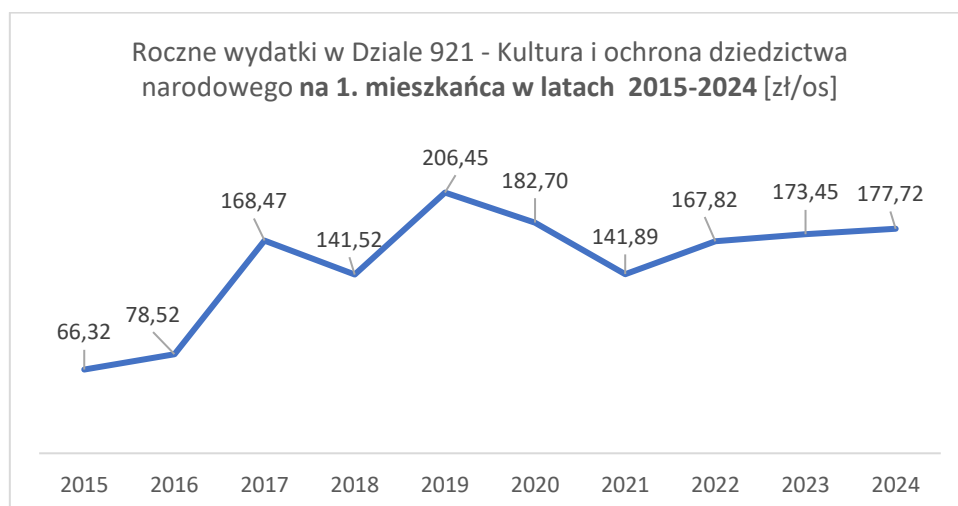
wiedza o gminie). To wzmacnia tożsamość społeczności. Widoczne jest także wykorzystywanie sezonowości – kumulacja wydarzeń wokół świąt, wiosny/lata i jesieni – oraz partnerstw (KGW, szkoły, biblioteki, sołectwa), co zapewne sprzyja frekwencji.

Finansowanie kultury

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat udział wydatków na kulturę w budżecie Gminy ogółem zmieniał się dość wyraźnie. W latach 2015-2017 nastąpił szybki wzrost: z 1,6% do 3,7%, co można wiązać z dużymi inwestycjami w infrastrukturę kulturalną. Następnie w latach 2018-2019 udział ten utrzymywał się na wysokim poziomie (3-3,6%), a od roku 2020 zaczął stopniowo maleć, stabilizując się w przedziale 2,2-2,4%. Oznacza to, że **choć nominalne wydatki na kulturę rosną, to tempo wzrostu całego budżetu gminy jest szybsze**. Utrzymujący się od kilku lat stabilny poziom finansowania pozwala jednak na planowe, systematyczne prowadzenie działań i rozwój oferty instytucji kultury.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

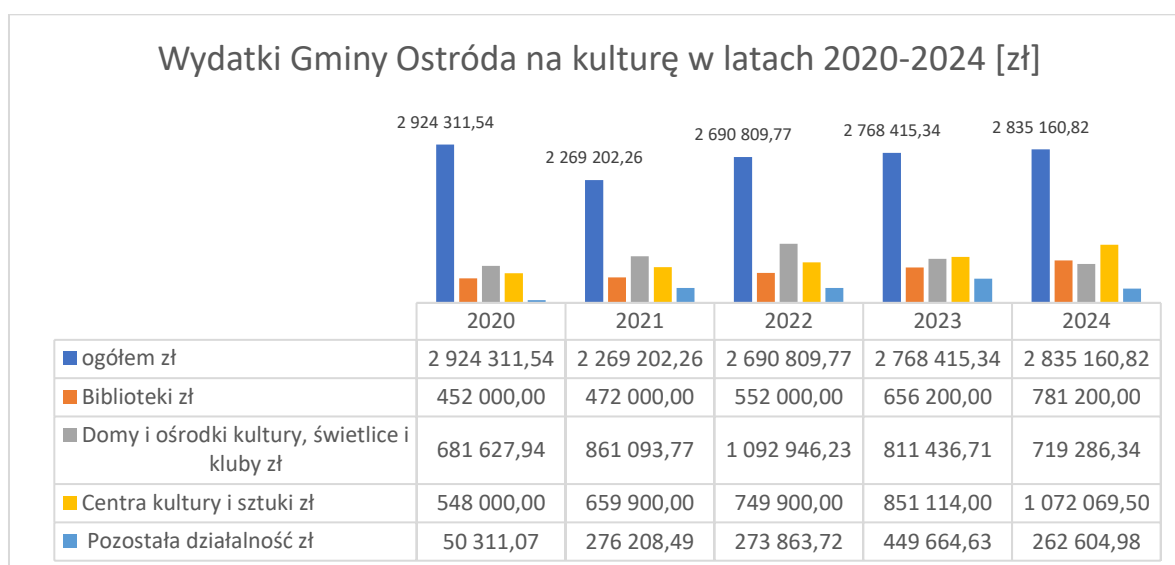
W latach 2015-2024 wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w przeliczeniu na jednego mieszkańca wzrosły niemal trzykrotnie – z 66 zł do 178 zł. Najwyższe wartości odnotowano w latach 2019-2020, kiedy przekraczały 180–200 zł/osobę. W kolejnych latach nastąpił spadek, a następnie **stabilizacja** na poziomie około **170–180 zł**, co świadczy

o utrzymaniu równowagi między rozwojem infrastruktury a bieżącym finansowaniem działań kulturalnych. Obecny poziom wydatków per capita potwierdza, że gmina utrzymuje solidne, przewidywalne wsparcie dla sektora kultury, mimo ogólnego wzrostu liczby mieszkańców i kosztów funkcjonowania samorządu.

WYDATKI GMINY OSTRÓDA NA KULTURĘ I OCHRONĘ DZIEDZICTWA NARODOWEGO	2020	2021	2022	2023	2024
OGÓŁEM	2 924 311,54	2 269 202,26	2 690 809,77	2 768 415,34	2 835 160,82
92116 - Biblioteki	452 000,00	472 000,00	552 000,00	656 200,00	781 200,00
92109 - Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby	681 627,94	861 093,77	1 092 946,23	811 436,71	719 286,34
92113 - Centra kultury i sztuki	548 000,00	659 900,00	749 900,00	851 114,00	1 072 069,50
92195 - Pozostała działalność	50 311,07	276 208,49	273 863,72	449 664,63	262 604,98
92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami	1 192 372,53	0	22 099,82	0	0
wydatki bieżące ogółem	1 484 971,01	1 948 318,25	2 009 047,50	2 475 647,88	2 681 535,27
wydatki bieżące na zakup materiałów i usług	458 811,01	779 031,39	600 148,88	883 958,28	756 828,87
wydatki bieżące jednostek budżetowych ogółem	462 971,01	796 418,25	660 047,68	945 547,88	827 435,27
wydatki majątkowe inwestycyjne	1 439 340,53	320 884,01	681 762,27	292 767,46	153 625,55
dotacje ogółem	1 022 000,00	1 151 900,00	1 348 999,82	1 530 100,00	1 854 100,00

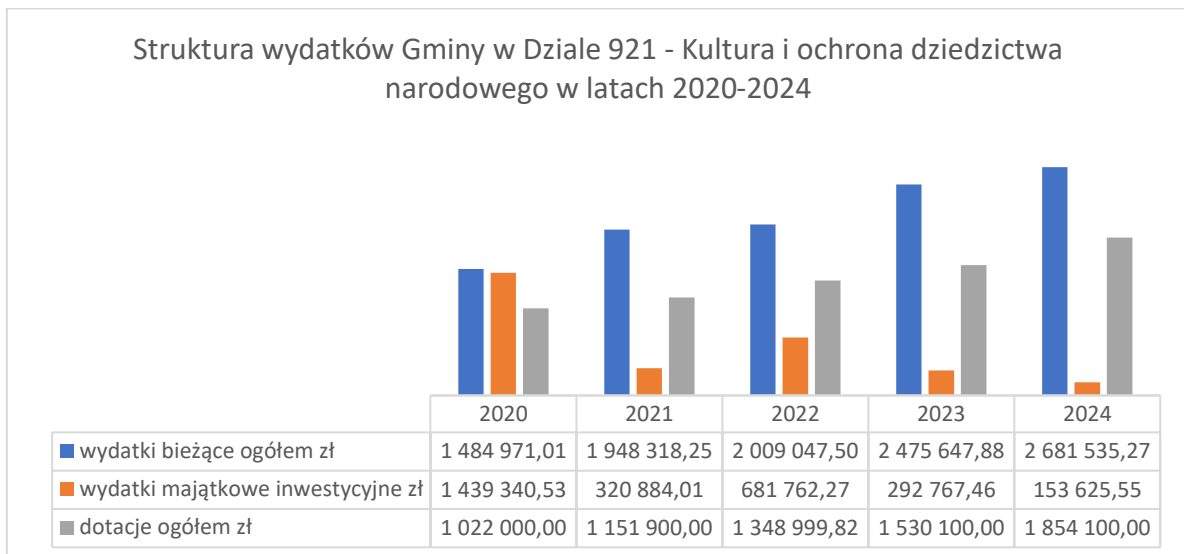
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Wydatki Gminy Ostróda na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w ostatnich latach wykazują **umiarkowany, ale wyraźny trend wzrostowy**. Po okresie spadków w 2021 roku poziom finansowania ponownie wzrósł i ustabilizował się w latach 2023-2024 na poziomie około 2,8 mln zł. W strukturze wydatków zauważalne są zmiany akcentów: **rośnie znaczenie bibliotek** (z 452 tys. zł w 2020 r. do 781 tys. zł w 2024 r.) oraz centrów kultury i sztuki, które

niemal podwoiły swoje budżety. Pokazuje to, że Gmina coraz mocniej wspiera działalność edukacyjną, artystyczną i animacyjną.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Coraz większą część budżetu stanowią **wydatki bieżące** – przeznaczone na codzienne funkcjonowanie instytucji, zajęcia, wydarzenia i obsługę techniczną. W tym samym czasie **wydatki inwestycyjne maleją**, co oznacza, że po okresie intensywnych remontów i modernizacji Gmina skupia się obecnie na utrzymaniu oraz rozwijaniu istniejącej oferty kulturalnej. Rosną także **dotacje**, które wspierają działalność lokalnych organizacji, grup itp., a więc wzmacniają aktywność społeczną mieszkańców.

Rozbudowa i modernizacja GCKB

W 2024 r. rozpoczęto proces rozbudowy GCKB w Samborowie. Inwestycja przewiduje znaczącą poprawę infrastruktury i pozwoli na lepsze dostosowanie obiektu do potrzeb mieszkańców. Koszt szacowany jest na ponad 3 mln zł.

Pierwszy etap prac polega na **rozbudowie i nadbudowie istniejącego budynku**. Zostaną powiększone istniejące przestrzenie użytkowe, co pozwoli na utworzenie nowych sal do zajęć, warsztatów oraz spotkań. Nowoczesna sala wielofunkcyjna umożliwi organizację koncertów, przedstawień teatralnych, spotkań autorskich oraz innych wydarzeń kulturalnych. Planowane jest również utworzenie dedykowanych pracowni tematycznych, a także przestrzeni do działań edukacyjnych, takich jak biblioteka z czytelnią oraz sale lekcyjne do prowadzenia zajęć i warsztatów edukacyjnych.

Projekt rozbudowy obejmuje także **zagospodarowanie terenu wokół budynku**, w tym stworzenie przestrzeni do organizacji wydarzeń plenerowych, takich jak festyny, koncerty na świeżym powietrzu oraz pikniki rodzinne. Utworzenie miejsc parkingowych dla odwiedzających GCKB oraz strefy rekreacyjnej z ławkami i zielenią dodatkowo poprawi funkcjonalność i atrakcyjność obiektu.

Realizacja projektu rozbudowy GCK-B w Samborowie pozwoli na znaczną poprawę warunków infrastrukturalnych, umożliwiając oferowanie mieszkańcom bogatszej i bardziej zróżnicowanej oferty kulturalnej.

5.4. Aktywność kulturalna mieszkańców

W latach 2020-2024 odnotowano wyraźny wzrost aktywności kulturalnej mieszkańców, szczególnie w zakresie uczestnictwa w wydarzeniach. Liczba uczestników imprez wzrosła z 630 w 2020 r. do 5750 w 2024 r., przy chwilowym spadku w 2021 r.

Największą popularnością cieszyły się koncerty i konkursy, które w 2024 r. zgromadziły odpowiednio 3000 i 2000 uczestników. Wzrost zainteresowania odnotowano także w przypadku pokazów teatralnych, co wskazuje na rosnącą rolę wydarzeń kulturalnych o charakterze rozrywkowym.

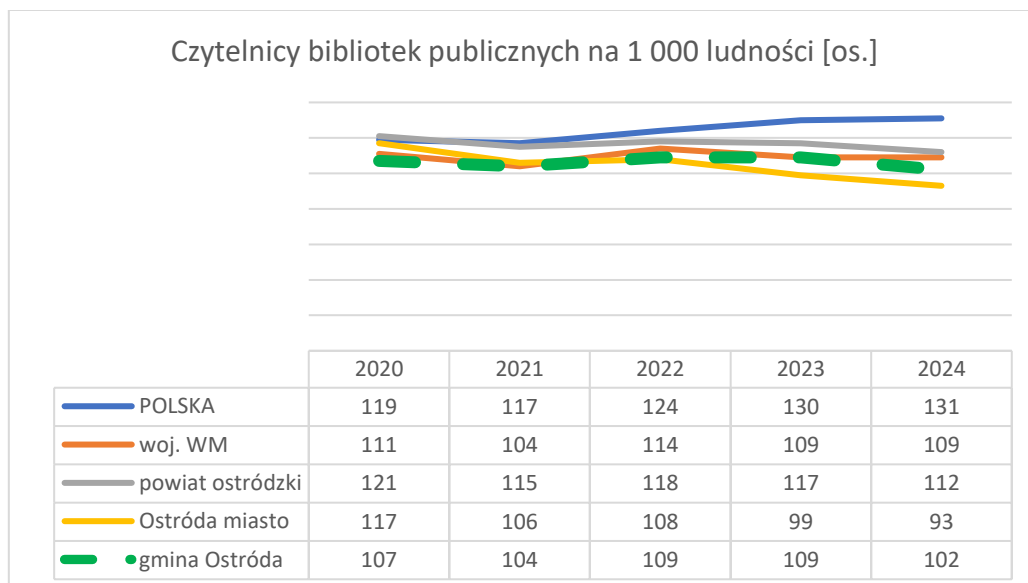

DZIAŁALNOŚĆ GCKB		2020	2021	2022	2023	2024
uczestnicy imprez	osoba	630	220	1 650	2 200	5 750
członkowie grup artystycznych	osoba	124	112	26	20	20
członkowie kół / klubów / sekcji	osoba	70	100	188	76	270

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

UCZESTNICY IMPREZ	2020	2021	2022	2023	2024
OGÓŁEM, w tym:	630	220	1 650	2 200	5 750
wystawy ogółem	400
koncerty	3 000
konkursy	80	220	1 050	1 500	2 000
pokazy teatralne	150	.	600	700	750
CZŁONKOWIE GRUP ARTYSTYCZNYCH	2020	2021	2022	2023	2024
OGÓŁEM, w tym:	124	112	26	20	20
w tym dzieci i młodzież	99	109	20	19	14
teatralne	54	26	.	.	7
muzyczne - instrumentalne	20
wokalne i chóry	40	27	26	20	13
taneczne	.	39	.	.	.
inne	10	20	.	.	.
CZŁONKOWIE KÓŁ / SEKCJI/ KLUBÓW	2020	2021	2022	2023	2024
OGÓŁEM, w tym:	70	100	188	76	270
plastyczne/techniczne	58	41	50	35	250
taneczne	12	.	42	20	.
muzyczne	.	.	15	15	10
fotograficzne i filmowe	.	21	17	.	.
teatralne	.	.	29	6	10
inne	.	38	35	.	.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL

Liczba członków grup artystycznych spadła ze 124 osób w 2020 r. do 20 w 2024 r. Szczególnie widoczny jest spadek udziału dzieci i młodzieży. W przeciwieństwie do grup artystycznych, liczba członków kół i sekcji wzrosła do 270 osób w 2024 r. Największą popularnością cieszą się zajęcia plastyczne i techniczne, co wskazuje na rosnące zainteresowanie bardziej praktycznymi formami aktywności.

W latach 2020-2024 liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców w Polsce ogółem wykazuje trend wzrostowy – z 119 do 131. W województwie warmińsko-mazurskim oraz powiecie ostródzkim obserwuje się niewielkie wahania, ale ogólnie utrzymanie lub lekki spadek wartości w ostatnich latach. W gminie Ostróda utrzymuje się na stosunkowo stabilnym poziomie 102-109.

5.5. Kluczowe wydarzenia kulturalne

Kluczowe, znane, coroczne **imprezy gminne**, skupiające liczne grupy mieszkańców, ale też szerokie grono gości, turystów, sportowców i miłośników to:

- ⇒ Rajd Rowerowy Wzgórza Dylewskie
- ⇒ Mazurski Dzień Ziemniaka
- ⇒ Gminne Święto Plonów (dożynki)
- ⇒ Bieg „W samo południe”
- ⇒ Festiwal Jabłka „od JABŁECZNIKA do JABCOKA” (Stare Jabłonki)
- ⇒ międzynarodowa siatkówka plażowa w Starych Jabłonkach
- ⇒ Ultra Mazury w Starych Jabłonkach
- ⇒ Zimowy Narciarski Bieg Sasinów
- ⇒ Otwarte Mistrzostwa w Wyciskaniu Sztangi Leżąc o Puchar Wójta Gminy Ostróda

Rajd Rowerowy Wzgórza Dylewskie / Rajd Rowerowy Dylewska Góra

maj

Impreza rekreacyjna organizowana corocznie przez Gminę Ostróda, która przez lata występowała pod nazwą „Rajd Rowerowy Wzgórza Dylewskie” lub „Rajd Rowerowy Dylewska Góra”. Trasa najczęściej biegnie z Kajkowa, meta jest w Glaznotach. Na trasie sołectwa gminne: Lesiak Ostródzki, Ornowo, Brzydowo, Smykowo, Jankowiec, Naprom, Pietrzwałd, Zajączki. Rajd ma charakter rekreacyjny, bez klasyfikacji czasowej i jest skierowany do rodzin, miłośników rowerów i osób chcących aktywnie spędzić dzień w malowniczej scenerii. Uzupełnieniem trasy jest piknik na mecie, ognisko i atrakcje dla uczestników, co sprzyja integracji i wspólnej zabawie. Rajd uzyskał rangę jednej z największych imprez rowerowych w regionie, co sprawia, że znajduje się na stałe w kalendarzu kulturalno-sportowym Gminy Ostróda oraz promuje zdrowy tryb życia i turystykę lokalną. Udział nawet 500-600 uczestników.

**Mazurski Dzień Ziemniaka
w Kraplewie**

wrzesień

To kulinarno-społeczne wydarzenie organizowane corocznie w sołectwie Kraplewo, dedykowane lokalnemu ziemniakowi i tradycjom kulinarnym. W programie: konkurs kulinarny na najlepszą potrawę z ziemniaka pomiędzy sołectwami i kołami gospodyń wiejskich (KGW), gotowanie „na żywo”, degustacje, wystawa rękodzieła, animacje i koncerty. Wydarzenie ma charakter integracyjny, angażuje mieszkańców, promuje produkty lokalne i kulturę kulinarną gminy. Impreza z dużym udziałem publiczności ze wszystkich sołectw gminy, co czyni to wydarzenie popularnym wśród mieszkańców i odwiedzających.

**Gminne Święto Plonów
(dożynki)**

sierpień/wrzesień

Tradycyjne święto zakończenia żniw, obchodzone corocznie przez gminę. Popularność pochodzi z silnej lokalnej tradycji rolniczej. Uczestniczą sołectwa, koła gospodyń wiejskich, zespoły ludowe, jest część folkloru i kultury rolniczej. W ramach dożynek odbywają się konkursy wieńców, stoiska z produktami regionalnymi, występy artystyczne i część oficjalna gminna. Dla gminy ma znaczenie integracyjne – łączy mieszkańców i promuje dziedzictwo ludowe.

**Bieg „W samo południe”
o Puchar Wójta Gminy
Ostróda**

marzec

Start i meta zlokalizowane przy kompleksie sportowym Zespołu Szkół im. Kopernika w Samborowie. Dystans i trasa około 10 km, bieg crossowy, teren mieszany (drogi polne, lasy, duże urozmaicenia). Trasa jest oznakowana chorągiewkami, zabezpieczona medycznie i przez wolontariuszy. Limit czasu: 2 godziny. Prawo startu mają osoby pełnoletnie, a młodsze (16+) mogą startować po okazaniu zgody rodzicielskiej. W biegu zastosowano elektroniczny pomiar czasu (system chipów) i klasyfikację brutto/netto. Udział ok. 200 biegaczy (limit miejsc 200–240). Cele i funkcja biegu: popularyzacja biegania jako zdrowej aktywności, promocja Gminy Ostróda i integracja społeczności lokalnej. Bieg stanowi także otwarcie sezonu outdoorowego dla działań plenerowych w gminie.

**międzynarodowa
siatkówka plażowa
w Starych Jabłonkach**

czerwiec

Międzynarodowa impreza sportowa pod nazwą: Mistrzostwa Świata 2013 (FIVB), Beach Pro Tour Warmia-Mazury Challenge 2024 I 2025. Gospodarzem wydarzenia jest Fundacja Mazurskie Klimaty oraz Hotel Anders. Boiska znajdują się na plaży hotelu nad jeziorem Szelaż Mały. Impreza przyciąga sportowców – siatkarzy plażowych z całego świata.

**Festiwal Jabłka
„od JABŁECZNIKA do
JABCOKA”
(Stare Jabłonki)**

sierpień

Coroczna impreza lokalna w Starych Jabłonkach, poświęcona jabłkom i produktom jabłkowatym, kulturowo i kulinarnie. Popularna ze względu na tematykę bliską nazwie miejscowości. W programie konkursy, degustacje, występy muzyczne i animacje. Impreza przyciąga mieszkańców gminy i turystów, promując lokalne jabłka, wypieki i tradycje kulinarne regionu. W 2024 r. miał miejsce „10. Jubileuszowy Festiwal Jabłka”. Organizatorem jest Stowarzyszenie „Wieś Jabłkowych Smaków” we współpracy z lokalnymi partnerami np. sołectwo, Gmina Ostróda.

**Ultra Mazury
Stare Jabłonki**

sierpień

Ultramaraton terenowy odbywający się w Starych Jabłonkach, z bazą w Hotelu Anders. Impreza organizowana jest regularnie od 2016 roku i wpisała się do corocznego kalendarza wydarzeń biegowych w regionie. Trasy są zróżnicowane: U100 (ok. 100 km), U70 (ok. 70 km), U37 (37 km) oraz krótki etap U10 (10, km). Start odbywa się kolejno przez różne klasy dystansów: najdłuższy nocą (około godziny 3:00), inne – rano. Organizatorem imprezy jest firma PHU „MARTOM-TRAVELAND” Sp. z o.o. przy współudziale Hotelu Anders. Całość wydarzenia trwa weekendowo. Dzień przed konkurencjami uczestnicy odbierają pakiety startowe, odbywa się „Pasta Party”, a po biegach organizowane są uroczystości dekoracji i after party. Liczba uczestników w Ultra Mazury oscyluje zazwyczaj w setkach, często między 200 a 400, w zależności od dystansów i rangi edycji.

**Zimowy Narciarski Bieg
Sasinów**

styczeń

Impreza organizowana jest tradycyjnie co roku w miejscowości Wysoka Wieś, u podnóża Wzgórz Dylewskich. Organizatorami są Stowarzyszenie Miłośników Wzgórz Dylewskich w partnerstwie z Urzędem Gminy Ostróda. Pierwsza edycja Biegu Sasinów miała miejsce w roku 2006. Standardowo bieg oferuje dwa dystanse: około 5 km i około 10 km rozgrywane techniką dowolną (klasyczny lub łyżwowy, zależnie od warunków śniegowych). Impreza trwa cały dzień. W programie: start, bieg, nagrody i posiłki po biegu. Udział bierze ponad 100 osób.

**Otwarte Mistrzostwa
w Wyciskaniu Sztangi
Leżąc o Puchar Wójta
Gminy Ostróda**

sierpień

Organizatorami imprezy jest Gmina Ostróda z pomocą lokalnych struktur sportowych. Pierwsza edycja miała miejsce 31 sierpnia 2019 r. W wydarzeniu bierze udział około 80 osób.

WNIOSKI

5_ Kultura i dziedzictwo kulturowe

- ⇒ W ostatnich latach widoczny jest stały **wzrost liczby wydarzeń kulturalnych** o charakterze lokalnym (np. Mazurski Dzień Ziemniaka, Festiwal Jabłka, Bieg „W samo południe”). Imprezy te skutecznie integrują mieszkańców i budują poczucie wspólnoty.
- ⇒ **Umiarkowane, ale stabilne finansowanie kultury**. Wydatki na kulturę utrzymują się na stałym poziomie (ok. 2,3–2,4% budżetu gminy). Choć w ujęciu nominalnym rosną, ich udział w budżecie ogólnym maleje, co oznacza konieczność racjonalnego gospodarowania środkami. Stałe finansowanie pozwala jednak na planową działalność instytucji kultury i utrzymanie szerokiej oferty wydarzeń, w tym projektów edukacyjno-artystycznych.
- ⇒ Ograniczone środki finansowe i niewielkie finansowanie konserwacji i rewitalizacji zabytków. Zadania te powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.
- ⇒ Gminne Centrum Kulturalno-Biblioteczne w Samborowie konsekwentnie rozwija działalność animacyjną i edukacyjną. Zwiększa się liczba uczestników imprez oraz członków kół i sekcji tematycznych. Po okresie spadków spowodowanych pandemią, od 2022 r. obserwuje się dynamiczny powrót mieszkańców do uczestnictwa w kulturze, szczególnie w formach rodzinnych i lokalnych.
- ⇒ Gmina dysponuje znaczącym potencjałem historycznym – licznymi zabytkami sakralnymi, dworskimi i archeologicznymi.
- ⇒ Widoczny jest też **wzrost znaczenia dziedzictwa niematerialnego** – tradycji, zwyczajów i rzemiosła – jako czynnika promocji i rozwoju turystyki kulturowej.
- ⇒ Potrzeba lepszej promocji i **cyfrowej prezentacji** zasobów kultury.
- ⇒ Konieczność **modernizacji infrastruktury kulturalnej** i jej dopasowania do współczesnych potrzeb mieszkańców.
- ⇒ **Wykorzystanie potencjału lokalnych organizacji pozarządowych**, grup społecznych w działania na rzecz popularyzacji kultury, tradycji i dziedzictwa w gminie, tym poprzez finansowanie zadań publicznych.

- ⇒ **Gmina Ostróda coraz częściej wykorzystuje kulturę do budowania marki turystycznej. Festiwale, rajdy, biegi i wydarzenia tematyczne stają się produktami regionalnymi, przyciągającymi gości z zewnątrz. Kierunek ten wpisuje się w strategię wojewódzkie i krajowe, które promują zrównoważony rozwój oparty na dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym.**

- ⇒ **Bieżące monitorowanie i realizacja celów określonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2025-2028 dla Gminy Ostróda**

Dokument do pobrania: https://edzienniki.olsztyn.uw.gov.pl/WDU_N/2025/635/akt.pdf